

ศิลปะงานใบตอง

จากใบตองสีเขียวสด สู่ศิลปะประดิษฐ์สุดประณีต

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ISBN 978-616-594-182-2

อาจารย์ขวัญตา บุญจันทร์ : Kwanta Boonjan

ศิลปะงานใบตอง

จากใบตองสีเขียวสด สู่ศิลปะประดิษฐ์สุดประณีต

อาจารย์ขวัญตา บุญจันทร์

Kwanta Boonjan

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕
โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา

โครงการส่งเสริมการวิจัยและสร้างสรรค์นวัตกรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕

ศิลปงานใบทอง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ขวัญตา บุญจันทร์.

ศิลปงานใบทอง.-- ชลบุรี : สานิตบุรพา, 2565.

88 หน้า.

1. การประดิษฐ์ด้วยใบทอง. 2. ใบทอง. I. ชื่อเรื่อง.

745.925

ISBN 978-616-594-182-2

จัดทำโดย : อาจารย์ขวัญตา บุญจันทร์

โรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” มหาวิทยาลัยบูรพา

๗๓ ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี ๒๐๑๓๑

ออกแบบปกและรูปเล่ม : กิตติคุณ หุตะมาน, ปราโมทย์ ขวัญกลาง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กันยายน ๒๕๖๕

พิมพ์ที่ : สานิตบุรพา

๗๓ ถ.บางแสนล่าง ต.แสนสุข อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี ๒๐๑๓๑

คำนำ

บรรพบุรุษไทยสมัยก่อนเวลาไปตลาดหาซื้อของมาประกอบอาหาร เราก็จะเห็นว่าอาหารต่างๆ มักจะห่อหุ้มด้วยใบตองหรือนำวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ใบตอง ใบไม้ มาใช้ห่ออาหารทำกระทงใส่ขนม ใส่อาหาร มีรูปแบบการห่อและทำกระทงแบบต่างๆ ทำถาดรองใส่อาหารให้มีความสวยงามเพิ่มความน่ารับประทานได้อีกด้วย

ในหนังสือศิลปะงานใบตองเล่มนี้ผู้เขียนได้มีการเล่าประวัติความเป็นมาความสำคัญของงานใบตองบอกถึงลักษณะของต้นกล้วยแต่ละชนิด การนำใบตองแต่ละชนิดมาใช้งานมีการสอนงานเกี่ยวกับการพับกลีบแบบต่างๆ การห่อขนม การห่ออาหารรูปทรงต่างๆ การทำกระทง และถาดใส่อาหาร บายศรีแบบต่างๆ พร้อมวิธีการประดิษฐ์รวมถึงขั้นตอนการประกอบผลงานอย่างละเอียดเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ที่ต้องการเรียนรู้งานใบตอง โดยมุ่งเน้นทักษะกระบวนการทำงานการพัฒนาด้านความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นทั้งนี้เพื่อการนำวัสดุในท้องถิ่นมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์รักษาสິงแวดล้อมที่มีในธรรมชาติ

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน โดยเฉพาะอาจารย์สุกัญญา จันทกุล ที่ได้สั่งสอนและถ่ายทอดประสบการณ์งานใบตองแขนงนี้ และขอบพระคุณโรงเรียนสาธิต “พิบูลบำเพ็ญ” ที่ให้โอกาสได้จัดทำหนังสือเล่มนี้ เพื่อที่จะถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ ได้นำไปเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ศิลปะงานใบตอง หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับนักเรียนและบุคคลทั่วไปได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของงานใบตองให้มากยิ่งขึ้น

ขวัญตา บุญจันทร์

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑ | _____ ๙
ประวัติ และความเป็นมาของใบทอง

บทที่ ๒ | _____ ๑๓
ลักษณะของใบทอง

บทที่ ๓ | _____ ๑๗
ประโยชน์ คุณค่าของใบทองหรือใบกล้วย

บทที่ ๔ | _____ ๒๑
ประเภทของงานใบทอง

บทที่ ๕ | _____ ๒๗
วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในงานใบทอง

บทที่ ๖ | _____ ๒๙
การเตรียมใบทองก่อนนำมาใช้งานและ
การดูแลรักษาในงานใบทอง

บทที่ ๗ | _____ ๓๓
การห่อและการทำกระทงใส่ขนมอาหาร

บทที่ ๘ | _____ ๕๙
การพับกลีบต่างๆ

บทที่ ๙ | _____ ๗๗
การทำกระทงลอยและภาชนะแบบง่ายๆ

บรรณานุกรม ๘๖
ประวัติผู้เขียน ๘๗

บทนำ

งานใบตองเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของไทยที่คนไทยรวมถึงชาวต่างชาติยอมรับว่าเป็นงานที่มีเอกลักษณ์เป็นงานที่ประณีตละเอียดลออ

งานใบตองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยใช้ส่วนใบของต้นกล้วยมาประดิษฐ์ของใช้สำหรับใส่ขนม ใส่อาหาร กระถาง แจกัน ถาดใส่ขนม ถาดใส่อาหาร บายศรี ปากชามพานขันหมาก เป็นต้น ศิลปะประดิษฐ์จึงจัดเป็นงานที่ประณีตละเอียดอ่อนต้องอาศัยการเรียนรู้และฝึกฝนบ่อยๆ ให้เกิดความชำนาญและเพื่อให้ผลงานที่ต้องการออกมาสวยงามทรงคุณค่ากับเอกลักษณ์ของไทยอีกด้วย

ตั้งแต่สมัยโบราณมนุษย์ใช้ใบตองห่อขนม ห่ออาหาร เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันแต่เมื่อวันเวลาผ่านไปก็ได้มีการพัฒนารูปแบบการห่อขนมการห่ออาหารด้วยรูปแบบที่แปลกใหม่ให้ดูทรงคุณค่าแบบที่สวยงามมากขึ้น เช่น การเย็บกลีบแบบต่างๆ นำมาประดิษฐ์เป็นถาดใส่ขนม ใส่อาหาร กระถางใส่ขนม กระถางใส่อาหารรูปแบบต่างๆ แต่ในหลักฐานไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเกิดขึ้นในสมัยใดหรือใครเป็นผู้ริเริ่ม มีเพียงการอ้างถึงในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธี ๑๒ เดือน ว่าด้วยการลอยซึ่งว่าด้วยการลอยพระประทีปและบุคคลที่อ้างถึงและกล่าวถึงคือท้าวศรีจุฬาลักษณ์หรือนางนพมาศครั้งนางนพมาศได้ถวายตัวเข้าเป็นนางสนมของสมเด็จพระร่วงเจ้า เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๑๙๐๗ และได้ประดิษฐ์โคมลอยน้ำเป็นรูปดอกบัวตักแต่งด้วยดอกไม้ประดิษฐ์ ผลไม้แกะสลัก รูปเทียนและโคมไฟด้วยหลักฐานนี้ แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าบรรพบุรุษของเรามีศิลปะในการประดิษฐ์ดอกไม้ ใบไม้ ผลไม้และวัสดุต่างๆ มาก่อนกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีแต่ไม่มีผู้ใดเขียนไว้เป็นหลักฐานให้อนุชนรุ่นหลังได้ค้นคว้า

ณ ปัจจุบันงานใบตองเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางและเป็นที่สนใจของประชาชนทั่วไปจนถึงชาวต่างชาติได้มีการเรียนรู้วิธีการประดิษฐ์และอาจมีการจัดประกวดแข่งขันศิลปะงานใบตองขึ้น เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เข้ามาแข่งขันประชันความเป็นเอกลักษณ์ไทยความสวยงามของผลงานที่ผู้เข้าร่วมการแข่งขันได้วิจิตรผลงานออกมาประดับตกแต่งลงบนจานอาหารคาวอาหารหวานได้อีกด้วย ศิลปะงานใบตองจึงเป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างหนึ่งที่สวยงามนับว่าเป็นผลงานอีกชิ้นที่ทำให้ชาวต่างชาติรู้จักคนไทยมากขึ้น งานใบตองจึงจำเป็นต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญที่ต้องฝึกฝนตัวเองอย่างสม่ำเสมอมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการออกแบบชิ้นงานเพื่อจัดทำกระทงให้มีหลากหลายแบบการทำบายศรีทั้งบายศรีปากชาม บายศรีต้น การทำกระทงดอกไม้ พานขันหมาก พานแหวนหมั้น พานรดน้ำสังข์ ถาดใส่ขนม ถาดใส่อาหาร แจกันดอกไม้ การทำชิ้นงานแต่ละชิ้นใช้เวลา นาน ผู้ประดิษฐ์ก็ต้องดูแลรักษาผลงานให้สดใหม่อยู่เสมอโดยจะต้องศึกษาวิธีการเตรียมใบตองก่อนนำมาใช้งาน เช่น การเลือกใบตอง อายุของใบตอง การตัดใบตอง การเช็ดใบตอง การฉีกใบตอง การดูแลรักษา งานใบตอง สิ่งเหล่านี้ผู้ที่ทำงานจะต้องศึกษาให้ละเอียดก่อนที่จะเริ่มทำ โดยมีหัวข้อหลักๆอีกหลายข้อที่ผู้เขียนได้แบ่งแยกเป็นบทเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา

บทที่ ๑

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึง ประวัติและความเป็นมาของใบตอง ว่าเกิดขึ้นในสมัยใด ใครเป็นผู้คิดค้นงานใบตอง

บทที่ ๒

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึง ลักษณะของใบตอง การนำใบตองมาประดิษฐ์เป็นชิ้นงานต่างๆให้สวยงามจำเป็นที่ผู้ประดิษฐ์ต้องทราบถึงชนิด และคุณลักษณะของใบตองเพื่อที่สามารถเลือกใช้ชนิดใบตองได้ถูกต้องกับงานใบตอง

บทที่ ๓

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึงประโยชน์ของใบตอง ต้นกล้วยเป็นต้นไม้ที่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาแต่สมัยก่อน สมัยโบราณเราสามารถนำประโยชน์จากต้นกล้วยได้ทั้งต้น ตั้งแต่ผลกล้วย ปลีกล้วย (หัวปลี) สามารถนำมารับประทานได้หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น อาหารคาว อาหารหวาน ก็รับประทานทั้งนั้น ต้นกล้วยก็สามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ใบตองหรือใบของต้นกล้วย ซึ่งประโยชน์ของใบตองใบกล้วยใบที่มีสีเขียวเข้ม

บทที่ ๔

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึง ประเภทของงานใบตอง ซึ่งงานใบตองนั้นสามารถแบ่งเป็นประเภทตามลักษณะการนำไปใช้งานได้ ดังนี้ ประเภทใช้ห่อหรือบรรจุอาหารประเภทกระทงดอกไม้ ประเภทกระทงลอย ประเภทบายศรี

บทที่ ๕

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึง วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในงานประดิษฐ์จากใบตองเป็นงานประณีตใช้ฝีมือและทักษะความชำนาญใบตองมีหลายชนิดแต่ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการประดิษฐ์ที่สุด คือ ใบตองกล้วยตานี วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในงานใบตอง จำเป็นต้องจัดเตรียมไว้ให้เหมาะสมกับชิ้นงานและมีประสิทธิภาพ

บทที่ ๖

เนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึงการเตรียมใบตองก่อนนำมาใช้งานและการดูแลรักษางานใบตองเราก็จะต้องรู้ถึงวิธีการเลือกใบตองก่อนว่ามีวิธีการเลือกใบตอง อายุของใบตอง การตัดใบตอง การเช็ดใบตอง การฉีกใบตองการดูแลรักษางานใบตอง เมื่อเย็บชิ้นงานเสร็จแล้ว ให้แช่น้ำอย่างน้อย ๒ ชั่วโมง หรือ ๑ คืน ก่อนนำมาห่อด้วยใบตองด้านสีเขียว ซึ่งมีแววเคลือบตามธรรมชาติ ทำให้ใบตองมีความมันและเป็นสิ่งที่ช่วยรักษาความสดของงานใบตองได้อย่างดี จากนั้นนำไปใส่ในถุงพลาสติกมัดปากถุงให้แน่นหรือเก็บใส่กล่องพลาสติกกรองด้วยใบตองปิดฝาให้มิดชิดเก็บใส่ตู้เย็น